

УДК-78.031

Каплун Тетяна Михайлівна,
кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри теоретичної
і прикладної культурології
Одеської національної музичної академії
ім. А.В. Нежданової

ОБРАЗ СВЯТОЇ КНЯГИНИ ОЛЬГИ В ДАВНЬОРУСЬКІЙ ЦЕРКОВНО-СПІВОЧІЙ ТРАДИЦІЇ: ІСТОРИЧНІ І ДЖЕРЕЛОЗНАВЧІ АСПЕКТИ

У статті досліджено історичні і джерелознавчі проблеми давньоруської співочої служби свягій княгині Ользі. Розглянуто особливості формування культу давньоруської святої на літописному, житійному та богослужбово-співочому рівнях. Охарактеризовано коло письмових рукописних джерел Давньої Русі, в яких наявні факти історико-агіографічного рівня та піснеспіву першій жінці-святій Київського періоду.

Ключові слова: давньоруські святі, благовірні княгині, служба княгині Ольги, співацькі рукописи

Каплун Татьяна Михайловна, кандидат искусствоведения, доцент кафедры теоретической и прикладной культурологии Одесской национальной музыкальной академии им. А.В. Неждановой

Образ святой княгини Ольги в древнерусской церковно-певческой традиции: исторические и источниковедческие аспекты.

В статье раскрываются исторические и источниковедческие проблемы древнерусской певческой службы святой княгине Ольге. Рассмотрены особенности формирования культа древнерусской святой на летописном, житийном и богослужбено-певческом уровнях. Также в работе характеризуется круг письменных рукописных источников Древней Руси, в которых присутствуют факты историко-агиографического уровня, а также указаны песнопения службы первой святой жены Киевского периода.

Ключевые слова: древнерусские святые, благоверные княгини, служба княгини Ольги, певческие рукописи.

Kaplun Tatiana, Ph.D.in Arts, Associate Professor, Doctoral Student of the Theoretical and Applied Culturology Chair of the Odessa National A. V. Nezhdanova Academy of Music

Image of saint princess Olga is in old Russian church chant tradition: historical and aspects.

The article describes the historical and source study problems of Old Russian singing Service for the holy Princess Olga. The features of the formation of the cult of the Old Russian is studied on the chronicle, hagiographic and liturgical church chant tradition. Also characterized in terms of the written manuscript sources of Ancient Russia, in which there are facts of historical and hagiographical level, as well as the first service listed chants the holy women of the Kiev period.

Key words: the Russian saint, right-believing princesses, service of princess Olga, Church Chant manuscripts.

Дихотомія «чоловік-жінка», «чоловічо-жіноче» є універсальною і однією з найбільш древніх. Кожна епоха і кожна національна культура дає свій варіант відповіді на численні питання про творчу взаємодію вказаних концептів. Останніми роками наукова думка постійно звертається до питання виявлення суті і різноманітності форм прояву гендерного принципу. Велика увага при цьому приділяється архетипічним основам існування і прояву жіночого начала в духовно-культурному і соціально-побутовому просторі.

Концепт жіночності займає значиме місце в стародавній період вітчизняної історії, утілюючи своєрідність жіночого духовного лиця Київської Русі, що найяскравіше проявився в православній духовній традиції у формі шанування східнослов'янських благовірних дружин.

Велику роль в православній агіології відіграють образи святих жінок, які утілюють архетипічний рівень жіночого начала в давньоруській і вітчизняній традиції в цілому. Агіографічний і літературний матеріал свідчить про своєрідні духовно-моральні риси середньовічної жінки Русі, що проявилися як в особливостях її духовного шляху, так і в змісті релігійно-морального ідеалу епохи в цілому.

Оскільки проблемне поле дослідження знаходиться на межі з декількома дисциплінами (філософією, релігієзнавством, історією, богослов'ям, літературознавством, музичною медієвістикою), то представлена робота належить до сфери літургійного музикознавства та носить міждисциплінарний характер, що виражається в системному підході до усього комплексу досліджуваних феноменів.

Н. Малкова у дисертаційній роботі «Женский религиозно-нравственный идеал в культуре Древней Руси» виявляє динамічність історії давньоруської жіночої святості досинодального періоду. Розглядаючи еволюцію жіночих образів в давньоруській духовній традиції з X по XIII ст., дослідник затверджує ідею про

поступове формування в життєвій практиці архетипу православного жіночого ідеального образу Давньої Русі, а також розглядає процес його ідеологічного оформлення в період з середини XVI до першої чверті XVII ст. [7, 8].

Важливою, на погляд автора статті, є і теза вченого про яскраво виражену індивідуальність давньоруських святих жінок при проведенні порівняльно-типологічної характеристики з візантійською традицією, яка була зразком для формування лінії жіночої святості Русі [7, 12].

Змістом жіночого релігійно-морального ідеалу культури Давньої Русі в період з X по XVI ст. є ідея цнотливого браку в з'єднанні з ідеєю жіночого служіння у владі. Пізніше, в період ідеологічного оформлення релігійно-морального ідеалу Московської Русі, жіноча архетипічність пов'язується головним чином з ідеєю про нерозривний зв'язок святості браку і сакральної царської влади.

Найбільш поширеним агіографічним жіночим типом давньоруського періоду є святі благовірні княгині, значна частина життя яких відбувалася у період до прийняття ними чернечого постриження. Особливо зазначає першість агіологічного типу **благовірних княгинь** і відсутність серед святих дружин Русі типів блудниці, що кається, і юродивої, надзвичайно характерних для «візантійських святців» [7, 172, 173].

До перших святих жінок Русі належить свята, рівноапостольна, блаженна, велика княгиня Ольга, яку православна церква шанує 11 липня за юліанським календарем (бл. 890 - 11 липня 962 р.); католицька і інші західні церкви – 24 липня (за григоріанським календарем).

Основні, визнані достовірними, відомості по життю Ольги містяться в «Повісті минулих літ» [11, 114], Житті із Степенної книги (Книга Степенная Царского родословия. – Ч. 1 / ПСРЛ. – Т. 21, 1 пол. – СПб., 1908. – С. 6–38), агіографічній праці ченця Іакова «Память и похвала князю рускому Володимеру» (Кирилла мниха канон и стихира в память преподобной княгини Ольги, бабы Владимира / Никольский Н.К. Материалы для истории древнерусской духовной письменности // Сб. ОРЯС. – Т. 82. – СПб., 1907. – С. 88–94) і в творі Костянтина Багрянородного «Про церемонії візантійського двору» [див.: Литаврин Г. Г. Византия, Болгария, Древняя Русь (IX – начало XII в.). – СПб.: Алетей, 2000. – Приложение I. – С. 360].

Оповідь про святу княгиню Ольгу, що увійшла до складу «Повісті минулих літ» (Лаврентієвська і Никонівська літописи) під 945-969 роками, далі включається в усі літописи аж до узагальнювальних літописних зведень Московського царства XIV століття. Києво-печерський патерик Феодосієвської редакції рубежу XIV – XV ст. включає «Слово про те, яка крестися Ольга» [див. 1, 8–9].

Вже в «Повісті минулих літ» позначена рятувальна роль святої Ольги і формується та акцентується духовно-материнський аспект першої давньоруської святої жінки. Навіть у християнському імені княгині Ольги – Олена – зазначена паралель з матір'ю св. Константина, яку, як відомо, звали так само.

Другий аспект образу Ольги пов'язаний з темою богомудрості і цнотливості святої, яку автор літопису означає як «руское познание к Богу». При цьому традиційне для жіночих образів давньоруської гімнографії проведення паралелі з образом Богородиці, в наявній формі відсутній в текстах, присвячених княгині Ользі, хоча щонайтісніший зв'язок образу Пресвятої Діви з образами святих жінок Русі незаперечний. Цей факт можна гіпотетично пояснити тим, що образ Ольги-християнки практично завжди пов'язаний з чоловічими літописними образами – сина Святослава і онука Володимира. Ці історичні особи утілюють два типи духовного шляху – від Бога і проти Бога (у випадку зі Святославом), і шлях до Бога (у разі Володимира) [7, 114].

При цьому цікавий той факт, що в агіографічній літературі, присвяченій Ользі і іншим святим жінкам, немає жодної згадки про емоційно-психологічну сторону материнства. Таким чином, уся палітра життєвих переживань давньоруської жінки вписана в круг стосунків з чоловіком (сином, онуком, чоловіком) і Богом. Ідея про нерозривний зв'язок святості браку і сакральної царської влади стала суттю жіночого релігійно-морального ідеалу в період Давньої Русі. Ця ідея послужила основою для життів святих Петра і Февронії. Не може бути святий тільки один чоловік, якщо «двоє та єдина плоть» (Еф. 5, 22-25, 28-32). Тому культ святих князів неподільний від культу святих жінок. Але вказаний аспект є самостійною темою для дослідження і вимагає окремого розгляду.

Як відомо, Ольга правила Київською Руссю після загибелі чоловіка, князя Ігоря Рюриковича, з 945 до 962 рр. Княгиня Ольга започаткувала кам'яне містобудування на Русі (перші кам'яні будівлі Києва – міський палац і замський терем Ольги), з увагою відносилася до благоустрою підвладних Києву земель – новгородських і псковських, розташованих уздовж річки Десна та ін. До часу правління Ольги історики також відносять встановлення перших державних кордонів Русі.

Але головний подвиг її життя полягав в тому, що першою з вітчизняних правителів вона прийняла християнство на Русі, хоча дружина і народ при ній були язичницькими (загальноприйнятою датою хрещення Ольги в Константинополі вважається 957 рік). Тому Ольга була визнана першою святою в східнослов'янській православній традиції.

Приблизно через 140 років після її смерті давньоруський літописець так висловив відношення православних людей до першої правительки Київської Русі, що прийняла хрещення: «Была она предвозвестницей христианской земле, как денница перед солнцем, как заря перед рассветом. Она ведь сияла, как луна в ночи; так и она светилась среди язычников, как жемчуг в грязи» [11, 246].

У 969 році Ольга була похована в землі за християнським обрядом. Її онук князь Володимир I Святославич Хреститель переніс в 1007 р. мощі святих, включаючи Ольгу, в засновану їм київську церкву Святої Богородиці: як «кости Ольги в царство равноапостольного Владимира и митрополита Леонтия

обретошася целы, их же Владимир поднесе за святые и день празднования ее установлен 11 июля» [цит. по 6, с. 539]. Згідно з Житієм і працею ченця Іакова тіло блаженної княгині збереглося від тліну.

Канонізація Ольги признається з XIII століття, разом з канонізацією її онука Володимира. Агіографія княгині Ольги в числі князівських житій виділяється в особливу групу разом з житіями рівноапостольного князя Володимира і муромськими житіями благовірного князя Костянтина [12, 289].

Особливість цієї групи житій, на думку Н. І. Серебрянського, полягає в тому, що за відсутності у візантійській писемності готових літературних зразків для складання на Русі житій святих князів, для житій Володимира і Ольги найближчими літературними зразками могли бути грецькі житії рівноапостольного Костянтина і матері його Олени, з подвигом яких давньоруські автори, починаючи з митрополита Іларіона, зіставляли подвиг вітчизняних рівноапостольних святих.

Розглянемо, як образ святої княгині Ольги утілюється у богослужбовій традиції східнослов'янської православної церкви.

Як вказує петербурзький дослідник Н. Серьогіна, «церковная служба Ольге на 11 июля – источник, до сих пор менее всего рассматривающийся исследователями» [13, 59]. І, дійсно, цілий ряд дослідників – істориків, літургістів, філологів – прагнули до відтворення історії формування служби святої Ольги, але навряд чи можливо на сьогодні говорити про остаточний дозвіл вказаної проблеми. Тому коротко зазначу основні віхи формування служби княгині.

Швидше за все, у часи князювання Володимира (970-988) княгиня Ольга почала шануватися як свята, про що свідчить перенесення її мощів в церкву і опис чудес, наданий ченцем Іаковом у XI столітті. З того часу день пам'яті святої Ольги (Олени) став відзначатися 11 липня, принаймні, в самій Десятинній церкві. Проте офіційна канонізація (загальноцерковне прославлення) сталася, мабуть, пізніше – до середини XIII століття [6, 28]. Її ім'я рано стає хрестильним, зокрема, у чехів.

В. Ключевський, описуючи момент виникнення служби у зв'язку з канонізацією нового православного святого, вказує на послідовність народження форм цього богослужіння: житіє у вигляді короткого запису або пам'яті отримувало свою первинну основу в кондаку і ікосі, що йшли за шостим гімном канону [4, 367], і призначалися для богослужбових цілей: кондак в наративній формі коротко передавав основні риси діяльності святого, ікос, на підставі яких викладає похвалу святому, починаючи кожен рису вигуком «радуйся» (хайретизмом) [4, 362].

Такий тип житія, на думку дослідника, панував до XVI ст. XV століття стало хронологічною гранню в процесі перетворення колишньої пам'яті про святого в історичне похвальне слово. Це відбувалося під впливом численних збірок похвальних слів і повчань Отців церкви, що помітно поширюються в давньоруській писемності з кінця XV ст.

Гімничні і житійні тексти, присвячені Ользі, з'являються з XIII століття у зв'язку із затвердженням церковного шанування святої княгині.

«Древнейший текст краткого жития Ольги в Прологе содержится в списках конца XIII-XIV в. На основании этих списков историк русской церкви Е. Е. Голубинский ставит Ольгу на четвертое или даже на третье место среди древнерусских святых по времени происхождения культа. При этом происхождение текста службы он датирует XV в. Н. И. Серебрянский, исследуя тексты жития Ольги, выделяет две основные редакции – древнюю, по Прологам XIII-XIV вв., и более позднюю – XVI в.» [13, 59].

Проложне житіє кн. Ольги з рукопису XIII ст. є за часом самим раннім, але деякі структурні і лексичні особливості житія примушують припустити можливе існування більш древнішого джерела, що зберігся лише в пізніших рукописах, з якого запозичені не лише принципи побудови твору, але і стійкі поєднання, і структурні одиниці тексту [10, 14]. На Русі саме XV століття дає зразки прадавньої, у тому числі і домонгольської, рукописної традиції, причому, в її кращих зразках, при майже повній втраті самих прадавніх протографів.

З XIII - XIV віків ім'я Ольги з'являється у святцях і в одному сербському Пробалці – зведенні скорочених житій святих (слов'янський варіант Синаксаря), де вона згадується перший раз як свята.

У 1547 р. Ольга зарахована до лиця святої рівноапостольної. Такій честі удостоїлися ще тільки п'ять святих жінок в християнській історії – Марія Магдалина, першомучениця Фекла, мучениця Апфія, цариця Олена Рівноапостольна і просвітник Грузії Ніна.

1557 р. цар Іван Васильович ставить Ольгу в помянник великих і питомих князів. У 60-х роках XVI ст. в «Степенной книге Царского родословия» фіксується синтез літописної, агіографічної і гімнографічної традицій. Проте, зазначу, що остаточно точна дата канонізації княгині Ольги все ще не визначена.

Найбільш ранні зразки текстового оформлення культу святої Ольги є присутнім в службах давньокієвського періоду. Ця група невелика за об'ємом: окрім служби княгині Ользі, в неї входять служба мученикам Борису і Глібу, преп. Феодосію Печерському, князю Володимиру та святителю Леонтієві Ростовському. Ранні служби, прості по складу, пов'язані із Студійним статутом і досить значно відрізняються від служб Єрусалимського статуту у зв'язку з тим, що на початку XVI ст. виникла потреба внести в церковні служби святим урочистість, аналогічну богослужінню великих свят.

Відомий літургіст Ф. Г. Спаський у своїй знаменитій книзі «Русское литургическое творчество» (Париж, 1951) писав, що «древние службы прославляли святость, разумея ее в вечном ее и божественном плане, поздние службы воспевали град или область, где подвизался святой. Конечно, и в древних службах отмечалось проявление святости на земле, и в них отмечались грады, веси и обители подвигов, но эти человеческие

условия не были главным материалом текстов служб, изобилующим в поздних творениях история города или страны отмечается в службе чуть ли не больше, чем проявление святости, отметившей прославляемого святого. Такая мода прививается у нас по почину сербских наших просветителей с XV века. Они вводят и развивают вкус к службам типа великих праздников, моды на «полиелеосы», к чему не стремились наши древние службы» [14, 75]. Величезну роль при цьому зіграла зміна Студійного статуту статутом Єрусалимським. У новоприйнятому статуті спостерігається перекис у бік пріоритету служб місцевим святам навіть перед загальноцерковними святами.

Доступні нам зразки древніх служб Київської Русі – святам Ользі, Володимирі і Феодосію Печерському будуються за скромними грецькими зразками [15, 67–69]. Служба княгині Ользі і донині зберегла свою первинну простоту.

В процесі стрімкого ускладнення служб святам зіграло велику роль в зміні методів писання служб та обставина, що поступово зникав з практики звичай читання синаксарей (збори історичних відомостей про свято або про який-небудь святого) і житій в храмі за богослужіннями. Канони і стихирі заповнювалися головним чином житійним матеріалом: в результаті з'являються подвійні ряди стихир і другі канони.

Власне служба княгині Ользі була складена, швидше за все, в середині XV століття. У церковному Статуті святкування пам'яті Ользі є присутнім в списках кінця XIV століття (1398 р.) і початку XVI століття (1522 р.), а в службовій мініє ця служба виявлена в списках XVI – XVII ст., як вказує Н. Серьогіна [13, 60].

За списком рукопису з «Ярославського архиєрейського дома» М. К. Нікольський опублікував текст служби Ольги (згідно з дослідженням філолога-медієвіста О. А. Осокіної, вказаний кодекс є рукописом першої половини XVI ст.. Ярославського Спасо-Преображенського монастиря №857(626) [див. 9, 181]).

Розглянемо Службу рівноапостольної княгині Ольги, що збереглася в давньоруській рукописній співецькій традиції. Виникає вона в XII ст., в одиничних списках перейшла в традицію XVI – XVII ст., де була розспівана на нові наспіви; також службу Ользі включають одиничні збірки з повного круга співів давньоруським святам. Усі списки, що містять піснеспіви святей Ользі, відносяться до останньої чверті XVI і до XVII ст.

На сьогодні нам відомі шістнадцять нотованих списків із піснеспівами княгині Ользі. Чотири списки кінця XVI і середини XVII ст.. вказані Н. Серьогіною – Державного історичного музею (ДІМ, Москва, Единоверч. 37), Бібліотеки Академії наук (БАН, С.-Петербург, Строган. 44), Російської національної бібліотеки (РНБ, С.-Петербург, К.-Б. 586/843), Російської державної бібліотеки (РДБ, Москва, Ф. 379, №66) [13].

Досліджуючи співи служби святої Ольги, Н. Серьогіна вказує на присутність в співацьких рукописах трьох стихир на подoben «Яко добля» («Яко сонце возсия намъ», - в книзі надано дешифрування крюкового запису цієї стихирі, «В разуме доуховиемо», «Доуховно возвеселитесь») і двох тропарів – «Про тьбе богумудрая Елена» і «Крилома богоразумия» (усі вказані піснеспіви знаходяться в співацькій книзі «Стихирарь»); також учений фіксує наявність в Ірмологіонах ірмосів, які виступають як зразки для пісней канону Ользі і іноді супроводжуються вказівкою: «Ирмосы олгинь» [13, 60].

Автором цієї статті виявлені п'ять нотованих рукописних списків з ірмосами канону преподобній Ользі: вони є присутніми в знаменних беспомітних і помітних, призначних рукописах Російської національної бібліотеки (Погодинське збір. РНБ, № 401, лл. 98 зв. – 99 зв.), а також виявлені нотолінійні зразки канону першої святої Русі, зафіксовані в Кирило-Белозерському і Соловецькому зібраннях того ж рукописного сховища. Усі вказані списки відносяться до кінця XVI і першій половині XVII віків. Таким чином, у російських рукописних сховищах виявлено дев'ять невменних списків, у яких присутні піснеспіви святей княгині Ользі. Щодо українських рукописних сховищ, то виявлено на сьогоднішній день сім нотолінійних рукописів XVII – XVIII століть [див. статтю О. Портянко «Піснеспіви святому князю Володимирі та княгині Ользі у співочій традиції XVII – XVIII століть», опубліковану у збірці наукових праць «Київське музикознавство / Гол. ред.. І. А. Котляревський». – Вип. 3. – Київ, 2000. – С. 4–14], що потребують більш ретельного вивчення.

Прадавня київська служба св. Ользі вплетена в службу муч. Евфимії і небагата піснеспівами: так, наприклад, тропар св. Ользі служить також седальном по 3-ої пісні канону. Тексти служби святої Ольги зберігають в собі явні вказівки на прадавнє походження, і, можливо, сучасне встановлення самих свят. Навіть служба кн. Ользі, що приписується сербському агіографу, укладачеві і редакторові ряду житій святих, похвальних «Слів», служб і канонів, перекладачеві XV століття Пахомію Логофету, на думку митрополита Макарія [5, 71], мала в основі своєму деякі древні стихирі на честь рівноапостольної, тому що деякими піснями вказують на домонгольський період історії давньоруської церкви [5, 254]. Написання подібної служби, або хоч би кондаків і тропарів для святкувань на честь новоявлених святих, було цілком можливим.

Спираючись на тексти давньоруських статутів і богослужбових рукописів XVI - XVII віків, О. Осокіна, що дослідила питання зародження і розвитку служби святиї Ользі, виявила короткий склад служби княгині: стихирі на "Господи воззвах": «Яко солнце возсия нам ...»; Слава чи богородичен «Яже Бга невмѣстимаго...» і крестобогородичен: «Агньца и пастыря тя ...»; Канон, глас е (5-й). На утрени канон, глас е; после 3-ї пісні – седален: «Крилома богоразумия»; Слава чи богородичен: «Руць твои божественний ...» и крестобогородичен: «Узръвши тя Все всенепорочная мати...» (без розділення на строки); после 6-ої пісні – кондак: «Въспоим днес<ь>... Русскому языку, плесковской стране...»; після канону: Светилен: «Празднуим святоло память чстнаго князя Владимире...» и богородичен: «Ни агльскыи умъ может...» [більш докладно див.: 10, 10].

Святий рівноапостольний великий князь Володимир, дякуючи Богові в день хрещення Русі, свідчив від імені своїх сучасників про святу рівноапостольну Ольгу знаменними словами: «Благословите тя хотят сынове русии...» [цит. за 3].

Примітки

*. Уперше в науковій думці цей термін застосовує дослідниця Т. Манухіна у книзі «Святая благоверная княгиня Анна Кашинская» (Париж: YMCA-PRESS, 1954. – 194 с.) на с. 5 – 6.

Література

1. Бедина Н. Н. Образ святой княгини Ольги в древнерусской книжной традиции (XII-XIV веков) / Н. Н. Бедина // Доклады участников IV Международной конференции «Комплексный подход в изучении Древней Руси», 2007. – М., 2007. – С. 8–12.
2. Гриценко З. А. Литературные памятники о княгине Ольге XII-XVII вв. (История текста, становление жанров, стиль) / З. А. Гриценко : Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – М., 1979. – 15 с.
3. Житие святой равноапостольной княгини Российской Ольги, во святом крещении Елены» – [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://www.raifa.ru/numbers/articles/?ID=1051>
4. Ключевский В. О. Древнерусские жития святых как исторический источник / В. О. Ключевский. – М., 1871 (Репринтное издание 1988 г.). – 512 с.
5. Коноваленко С. П. Философско-культурологический анализ феномена святости и образа русского святого в народном православии / С. П. Коноваленко : Дис. ... канд. филос. наук. – Белгород, 2008. – 145 с.
6. Макарий, митр. История русской церкви / Макарий. – СПб., 1857. – Т. 1. – 368 с.
7. Малкова Н. А. Женский религиозно-нравственный идеал в культуре Древней Руси / Н. А. Малкова : Дис. ... канд. культурологии. – С.-П., 2010. – 224 с.
8. Медведев И. П. Поэма Кесария Дапонте (XVIII в.) «Княгиня Ольга, или История крещения Россов» / И. П. Медведев // Вестник церковной истории. – 2010. – №3-4 (19020). – С. 5–16.
9. Осокина Е. А. Методологические проблемы соотношения гимнографических и агиографических произведений (на материале текстов, посвященных княгине Ольге) / Е. А. Осокина // Гимнология. Материалы Международной научной конференции «Памяти протоиерея Димитрия Разумовского». К 130-летию Московской консерватории. 3-8 сентября 1996 г., Москва. – М.: . – С. 178–187.
10. Осокина Е. А. Проблемы соотношения гимнографии и агиографии на память княгини Ольги / Е. А. Осокина : Дис. ... канд. филол. наук. – М., 1995. – 160 с.
11. Повесть временных лет // Памятники литературы древней Руси. XI-начало XII в. / Под ред. Д. С. Лихачева и Л. А. Дмитриева. – М., 1978. – С. 22–276.
12. Серебрянский Н. И. Древнерусские княжеские жития. Обзор редакций и тексты / Н. И. Серебрянский. – М., 1915. – С. 22–43.
13. Серегина Н. С. Песнопения русским святым. По материалам рукописной певческой книги XI-XIX вв. «Стихирарь месячный» / Н. С. Серегина. – СПб., 1994. – 469 с.
14. Спасский Ф. Г. Русское литургическое творчество / Ф. Г. Спасский. – Париж: Ymca-Press, 1951. – 318 с.

References

1. Bedina N. N. Obraz sviatoi kniagini Ol'gi v drevnerusskoi knizhnoi traditsii (XII-XIV vekov) / N. N. Bedina // Doklady uchastnikov IV Mezhdunarodnoi konferentsii «Kompleksnyi podkhod v izuchenii Drevnei Rusi», 2007. – М., 2007. – С. 8–12.
2. Gritsenko Z. A. Literaturnye pamiatniki o kniagine Ol'ge XII-XVII vv. (Istoriia teksta, stanovlenie zhanrov, stil') / Z. A. Gritsenko : Avtoref. dis. ... kand. filol. nauk. – М., 1979. – 15 s.
3. Zhitie sviatoi ravnoapostol'noi kniagini Rossiiskoi Ol'gi, vo sviatom kreshchenii Eleny» – [Elektronii resurs]. - Rezhim dostupu : <http://www.raifa.ru/numbers/articles/?ID=1051>
4. Kliuchevskii V. O. Drevnerusskie zhitia sviatykh kak istoricheskii istochnik / V. O. Kliuchevskii. – М., 1871 (Reprintnoe izdanie 1988 g.). – 512 s.
5. Konovalenko S. P. Filosofsko-kul'turologicheskii analiz fenomena sviatosti i obraza russkogo sviatogo v narodnom pravoslavii / S. P. Konovalenko : Dis. ... kand. filol. nauk. – Belgorod, 2008. – 145 s.
6. Makarii, mitr. Istoriia russkoi tserkvi / Makarii. – SPb., 1857. – Т. 1. – 368 s.
7. Malkova N. A. Zhenskii religiozno-nravstvennyi ideal v kul'ture Drevnei Rusi / N. A. Malkova : Dis. ... kand. kul'turologii. – S.-P., 2010. – 224 s.
8. Medvedev I. P. Poema Kesariia Daponte (XVIII v.) «Kniaginia Ol'ga, ili Istoriia kreshcheniia Rossov» / I. P. Medvedev // Vestnik tserkovnoi istorii. – 2010. – №3-4 (19020). – S. 5–16.

9. Osokina E. A. Metodologicheskie problemy sootnosheniia gimnograficheskikh i agiograficheskikh proizvedenii (na materiale tekstov, posviashchennykh kniagine Ol'ge) / E. A. Osokina // Gimnologii. Materialy Mezhdunarodnoi nauchnoi konferentsii «Pamiatii protoiereia Dimitriia Razumovskogo». K 130-letiiu Moskovskoi konservatorii. 3-8 sentiabria 1996 g., Moskva. – M.: . – S. 178–187.
10. Osokina E. A. Problemy sootnosheniia gimnografii i agiografii na pamiat' kniagini Ol'gi / E. A. Osokina : Dis. ... kand. filol. nauk. – M., 1995. – 160 s.
11. Povest' vremennykh let // Pamiatniki literatury drevnei Rusi. XI - nachalo XII v. / Pod red. D. S. Likhacheva i L. A. Dmitrieva. – M., 1978. – S. 22–276.
12. Serebrianskii N. I. Drevnerusskie kniazheskie zhitiia. Obzor redaktsii i teksty / N. I. Serebrianskii. – M., 1915. – S. 22–43.
13. Seregina N. S. Pesnopeniia russkim sviatym. Po materialam rukopisnoi pevcheskoii knigi XI-XIX vv. «Stikhira' mesiachnyi» / N. S. Seregina. – SPb., 1994. – 469 s.
14. Spasskii F. G. Russkoe liturgicheskoe tvorchestvo / F. G. Spasskii. – Parizh: Ymca-Press, 1951. – 318 s.

УДК 786.8

Сташевський Андрій Якович,
доктор мистецтвознавства, професор,
завідувач кафедри теорії, історії музики
та інструментальної підготовки Луганського
національного університету імені Т. Шевченка

СПЕЦИФІЧНІ ТЕМБРОВО-ДИНАМІЧНІ ЕФЕКТИ В СУЧАСНІЙ БАЯННІЙ МУЗИЦІ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ: ОГЛЯД ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

У статті досліджується художній досвід використання специфічних темброво-динамічних ефектів у сучасній музиці для баяна українських композиторів. Аналізуються особливості виконання та композиційного втілення таких акустичних ефектів, як вібрації, пульсації, прийоми «гра регістрами», темброва мутація, препарований звук, детонація звуку (нетемпероване гліссандо). Пропонується класифікація різновидів темброво-динамічних баянних ефектів.

Ключові слова: темброво-динамічні ефекти, сучасна баянна музика, українські композитори, виразальні засоби.

Сташевский Андрей Яковлевич, доктор искусствоведения, профессор, заведующий кафедрой теории, истории музыки и инструментальной подготовки Луганского национального университета имени Т. Шевченко

Специфические тембро-динамические эффекты в современной баянной музыке украинских композиторов: обзор и классификация

В статье рассматривается художественный опыт использования специфических тембро-динамических эффектов в современной музыке для баяна украинских композиторов. Анализируются особенности исполнения и композиционного воплощения таких акустических эффектов, как вибрации, пульсации, приемы «игра регистрами», тембровая мутация, препарированный звук, детонация звука (нетемперированное глissандо). Предлагается классификация разновидностей темброво-динамических баянных эффектов.

Ключевые слова: тембро-динамические эффекты, современная баянная музыка, украинские композиторы, выразительные средства.

Stashevs'kyi Andrii, Doctor of Arts, Professor, the Head of Department of Theory, History of Music and Instrumental Training of the Taras Shevchenko Luhansk National University

Specifics timbre and dynamic effects in the modern button-accordion music of Ukrainian composers: review and assessment

The article considers the artistic experience of the use of timbre and dynamic effects in modern music for button-accordion by Ukrainian composers. Performance characteristics and composition of the embodiment of the acoustic effects such as vibration, pulsation, the techniques of the «game registers», timbre mutation, uncut sound, detonation sound (netimperative glissando) are analyzed. The classification of all varieties of timbre and dynamic works of effects is offered.

Key words: timbre and dynamic effects, modern button-accordion music, Ukrainian composers, expressive means.

У процесі оновлення мовностильового наповнення вітчизняної сучасної баянної музики спостерігається зростання ролі різноманітних специфічних звукових прийомів і акустичних ефектів, які все більше детермінують новий „сонористичний” образ сучасного баянного мовлення.